

Asia: VN/7020/2024-OKM-103

Tekoäly ja tekijänoikeus: Vastuullinen tekoälyn kehittäminen ja käyttö

Lausunnonantajan lausunto

Kannatatko luovan ryhmän ehdotuksia? Voitko ehdottaa niille tärkeysjärjestystä?

Luovat ry pitää seuraavia luovan ryhmän ehdotuksia keskeisinä vastuulliselle tekoälylle:

1. Vahva tekijänoikeussuoja, oikeudenhaltijan lupa, korvaus ja toimivan lisenssimarkkinan edellytysten edistäminen

Luovat ry katsoo, että vahvan tekijänoikeuden puolustaminen on keskeinen perusta luovan työn arvon säilymiselle ja luovan työn tekijöiden toimeentulon turvaamiselle myös tekoälytulevaisuudessa. Yhdymme työryhmän näkemykseen siitä, että oikeudenhaltijoiden neuvotteluasemaa on vahvistettava varmistamalla, että teosten ja muiden suojan kohteiden hyödyntäminen myös tekoäly-yhteyksissä perustuu oikeudenhaltijoiden lupiin ja oikeudenhaltijoille maksettaviin asianmukaisiin korvauksiin.

Ministeriön tulee tukea EU-tasolla lisenssimarkkinoiden syntymistä varmistamalla tekoälytoimijoilta kattava läpinäkyvyys suojattujen teosten ja muiden suojan kohteiden hyödyntämisestä tekoälyn kehittämisessä. Ministeriön tulee selvittää ja edistää lähtökohtaista olettaa siitä, että suojattua sisältöä on käytetty koulutuksessa, jos läpinäkyvyys ei ole riittävää.

Koulutusaineiston läpinäkyvyyden lisäksi on myös olennaista, että oikeudenhaltijoiden oikeudenpidätykset huomioidaan, jotta tekijänoikeudet toteutuvat tehokkaasti eikä suojattua sisältöä hyödynnetä ilman oikeudenhaltijoiden lupaa.

2. Ihmisen luoman sisällön aseman vahvistaminen ja tekoälysisällön tunnistaminen

Ihmisen luoman sisällön asemaa on vahvistettava. Luova työ ei saa jäädä tekoälysisältötulvan varjoon. Kuluttajien on voitava tunnistaa tekoälyllä kokonaan tuotettu sisältö, jotta kuluttajat voivat tehdä tietoisia ratkaisuja siitä, mitä sisältöä he kuluttavat. Siten myös kuluttajarajapinnassa sisältöjä tarjoavilla toimijoilla tulisi olla velvoite tekoälysisällön selkeään merkitsemiseen. Tähän tulee ministeriön tuottaa tekoälyn kehittäjille ja käyttäjille selkeät ohjeet, miten tekoälyllä tuotettu sisältö tulee merkitä.

On selvää, että esiintyvillä taiteilijoilla tulee olla mahdollisuus estää nimensä, kuvansa, äänensä tai muun tunnistettavan ominaisuutensa käyttö ilman lupaa sekä hyödyntää niitä lisensioimalla käyttöä kolmansille osapuolille. Henkilöiden oikeutta omaan kuvaansa ja ääneensä on vahvistettava sekä tehtävä luvattomien syvävääreännösten poistamisesta tehokasta ja nopeaa.

3. Tutkimuspoikkeuksia ei saa käyttää kiertotienä sisältöjen hyödyntämiseksi kaupallisessa yhteydessä

Tutkimukseen liittyvää tekstin- ja tiedonlouhinnan tekijänoikeuspoikkeusta ei saa hyödyntää kiertotienä kaupallisessa tekoälykoulutuksessa. Tieteellisen tutkimuksen ja kaupallisen käytön välille tehdään selvä raja.

Kannatanko teknologiaryhmän ehdotuksia? Voitko ehdottaa niille tärkeysjärjestystä?

Luovat ry nostaa seuraavassa keskeisimmät teknologiaryhmän ehdotukset tärkeysjärjestyksessä:

1. Lisensointi normaalimekanismi aineettoman omaisuuden käyttöön myös tekoäly-yhteyksissä

Luovat ry yhtyy teknologiaryhmän johtopäätökseen siitä, että lisensoinnin tulee olla aineettoman omaisuuden käytön normaali markkinamekanismi. Suojatun sisällön käyttö tekoälyn koulutuksen ja käytön yhteydessä pitää perustua luvanvaraisuuteen ja markkinapohjaiseen, asianmukaiseen korvaukseen oikeudenhaltijoille. Luovat ry:n näkemyksen mukaan myös vapaaehtoinen kollektiivihallinnointi voi osaltaan tarjota näitä lisensointiratkaisuja tehokkaasti ja kattavasti.

Toimivat lisensointimarkkinat edistävät laadukkaiden ja eettisten datasettien saatavuutta tekoälyn koulutuksen tarpeisiin, jolloin voidaan myös varmistaa monimuotoisen sisällön ja kansallisten kielten, kuten suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen aineiston saatavuus tekoälyn koulutusta varten.

2. Laillinen alkuperä, läpinäkyvyys ja dokumentointi: laadukkaat ja eettiset datasetit

Pidämme olennaisena teknologiaryhmän esiin tuomaa läpinäkyvyyttä tekoälyn koulutuksessa käytettävään suojattuun aineistoon. Vain riittävän yksityiskohtainen näkyvyys koulutuksessa käytettävään suojattuun aineistoon mahdollistaa edellytykset aineiston lisensoinnille ja toisaalta ilman laillista koulutusaineiston hankintaa ei synny toimivia lisenssimarkkinoita. On olennaista, että koulutuskäytössä hyödynnettävät datasetit sisältävät vain sellaista suojattua aineistoa, johon on oikeudenhaltijan lupa.

Koulutusdatasettien laadukas ja pysyvä metadata sekä läpinäkyvä dokumentointi, kuten lähteiden, tekijätietojen ja oikeusperustan merkitseminen on olennaista datasettien laillisuuden todentamiseksi. Metadatan kehittämiseen, merkitsemiseen ja säilyttämiseen liittyviä ohjeita ja hyviä käytänteitä on edistettävä tiiviissä yhteistyössä oikeudenhaltijoiden ja toimijoiden kanssa.

Laadukkaiden ja eettisten datasettien osalta Teknologiaryhmä on korostanut myös oikeudenpidätysten huomioimisen tärkeyttä sekä sitä, että oikeudenhaltijoiden ilmaisemia kieltoja on noudatettava. Luovat ry yhtyy näihin näkemyksiin: tekijänoikeuksien toteutumisen kannalta on olennaista, että oikeudenpidätykset huomioidaan. Vain siten oikeudenhaltijoilla on aito mahdollisuus hallita tekijänoikeuden suojaamaa sisältöään. Koneluettavuuden osalta on tarpeen huomioida, että oikeudenhaltijat eivät välttämättä pysty vaikuttamaan siihen, miten oikeudenpidätykset, niiden koneluettavuus tai yhteensopivuus käytännössä toteutuvat, kun suojattua sisältöä saatetaan yleisön saataville tai sisältöä jaetaan eri alustoilla kolmansien toimesta. Tämä ei kuitenkaan voi vaikuttaa tekijänoikeuksien tehokkaaseen toteutumiseen: oikeudenhaltijoiden tekemät oikeudenpidätykset on hyväksyttävä eri muodoissaan, jotta teknologiaratkaisuista ei muodostu käytännön este tekijänoikeuksien toteutumiselle.

3. Tekoälylukutaidon merkitys: lainsäätäjän tuki mahdollistaa pelisääntöjen toteutumisen

Teknologiaryhmä tuo esiin tekoälylukutaidon merkityksen korostaen lainsäädännön roolia pelisääntöjen toteutumisen varmistajana. Luovat ry jakaa näkemyksen, että lainsäädännön tuki on keskeinen lisensointimarkkinan syntymisen edistäjänä sekä suomalaisen kulttuurin ja luovan alan elinvoimaisuuden säilyttäjänä. Tekoälylukutaito on tärkeää koko yhteiskunnan tasolla.

On kuitenkin olennaista, että päättäjät ymmärtävät tekoälyn vaikutukset luovaan alaan ja huolehtivat siitä, että tekijänoikeudet ja lähioikeudet säilyvät myös tekoälyn aikakaudella. Vastaavasti, kuten teknologiaryhmä toteaa, on keskeistä, että myös teknologiayritykset ja tutkimusorganisaatiot huomioivat nämä oikeudet osana vastuullisen tekoälyn kehittämistä.

4. Avoin dialogi toimijoiden välillä

Luovat ry pitää olennaisena teknologiaryhmän huomiota yhteistyön ja avoimen keskustelun tärkeydestä luovien alojen, teknologia-alan, tutkimussektorin ja kulttuuriperintölaitosten välillä. Vaikka se ei yksin ratkaise tekijänoikeuksien toteutumista, on kannatettavaa edistää avointa dialogia ja yhteisten hyvien käytänteiden kehittämistä.

Kannatatko juridiikkaryhmän ehdotuksia? Voitko ehdottaa niille tärkeysjärjestystä?

Luovat ry pitää seuraavia, juridiikkaryhmän raportissa eri intressiryhmien toimesta esiin nostettuja periaatteita keskeisimpinä vastuulliseen tekoälyn kehittämiseen ja käyttöön liittyvinä pelisääntöinä:

1. Oikeudenhaltijan lupa suojatun aineiston käyttöön tekoälyn kouluttamisessa ja käytössä ja korvaus hyödyntämisestä

Juridiikkaryhmässä oli yhteinen näkemys siitä, että oikeudenhaltijan lupa tarvitaan tekoälyn kouluttamista ja käyttöä varten, jos mikään tekijänoikeuden rajoitussäännös ei sovellu. Luovat ry pitää tätä keskeisenä lähtökohtana tekijänoikeuksien toteutumiselle ja vastuulliselle tekoälyn kehittämiselle ja käytölle: suojattujen sisältöjen hyödyntämiseen tekoälyn kouluttamisessa ja tarjoamisessa tarvitaan oikeudenhaltijan lupa.

Aineistojen hyödyntämisestä on maksettava oikeudenhaltijoille asianmukainen korvaus, kun heidän sisältöjään käytetään tekoälypalveluiden arvontuotossa eri vaiheissa kouluttamisesta tekoälypalveluiden tarjoamiseen. Asianmukainen korvaus on edellytys tekijöiden toimeentulon turvaamiselle, luovien alojen investointikyvyille ja suomalaisen kulttuurin elinvoimaisuuden säilyttämiselle. Myös lokakuussa 2025 eduskunnan hyväksymässä kulttuuripoliittisessa selonteossa on korostettu sitä, että teknologisen kehityksen, kuten tekoälyn, mukanaan tuomia mahdollisuuksia on tärkeä voida hyödyntää niin, että luovan alan oikeudenhaltijoiden oikeudet ja ansaintamahdollisuudet kyetään turvaamaan.

Juridiikkaryhmä jakoi myös yhteisen näkemyksen siitä, että koulutusaineistona tulee käyttää vain laillisesti saatavilla olevaa aineistoa.

Kuten Kulttuuripoliittisen selonteon toimenpidesuunnitelmassa todetaan, tekijänoikeuslainsäädäntöä ja -järjestelmää tulee kehittää ja ylläpitää niin, että luovan alan oikeudenhaltijoiden taloudelliset ja tekijöiden moraaliset oikeudet turvataan, lainsäädäntö ja järjestelmä tukee oikeuksien tehokasta lisensointia ja ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä, sopimusosapuolten välillä vallitsee nykyistä parempi tasapaino, oikeuksien valvonta on tehokasta ja käytössä on tehokas digitaalinen infrastruktuuri. Tämä Kulttuuripoliittisen selonteon toimenpide

tukee ja edistää myös näitä Juridiikkaryhmän loppuraportissa esille nostettuja vastuullisen tekoälyn kehittämisen ja käytön periaatteita.

2. Toimivat lisenssimarkkinat edellyttävät koulutusaineiston läpinäkyvyyttä ja avoimuutta

Luovat ry yhtyy juridiikkaryhmän yhteisesti jakamaan näkemykseen siitä, että koulutusaineiston läpinäkyvyys ja avoimuus ovat tärkeitä tavoitteita. Luovat ry pitää olennaisena, että vastuulliset tekoälytoimijat ilmoittavat läpinäkyvästi koulutuksessa käytetyt suojatut aineistot: avoimuus on ennakkoedellytys tekijänoikeuksien käytännön toteutumiselle. Ilman riittävää läpinäkyvyyttä, oikeudenhaltijat eivät voi valvoa oikeuksiaan, arvioida lupatarpeita tai edistää aineistojen lisensointia. Läpinäkyvyys on siten edellytys myös toimivien lisensointimarkkinoiden syntymiselle.

Edelleen Luovat ry katsoo, että koska tekoälymallin kouluttajalla on näkyvyys käytettyyn koulutussisältöön, on tarpeen noudattaa käyttöolematta: mikäli tekoälytoimija ei täytä avoimuusvelvoitteita ei riittävällä yksikohtaisuudella, ilmoitetuissa lähteissä saatavilla olevia suojattuja aineistoja katsotaan käytetyn koulutukseen, jollei tekoälytoimija toisin osoita.

Ministeriön tulee selvittää ja edistää koulutusaineiston kattavaa läpinäkyvyyshedellytystä sekä siihen liitännäistä käyttöolettamaa sekä kansainvälisellä, EU:n ja kansallisella tasolla.

3. Oikeuksien pidätyksen (opt-out) tunnustaminen ja noudattaminen

Yhdymme juridiikkaryhmässä esitettyyn näkemykseen siitä, että oikeudenpidätyksen tunnustaminen ja noudattaminen on olennaista: toimijoiden tulee tunnistaa ja noudattaa oikeudenhaltijoiden tekemiä opt-out-ilmoituksia. Tekijänoikeuksien toteutumisen kannalta olennaista on, että myös oikeudenhaltijoita edustavien tahojen, kuten tekijänoikeusjärjestöjen tekemät oikeudenpidätykset tunnustetaan ja niitä noudatetaan. On myös huomioitava, että oikeudenhaltijat ja heitä edustavat järjestöt eivät tyypillisesti jakele itse suojattua sisältöä, vaan sen tekevät kolmannet tahot, kuten suoratoistoalustat ja muut vastaavat palveluntarjoajat, jotka saattavat suojattua sisältöä yleisön saataviin ja joiden kanssa järjestöt ovat sopineet suojattujen sisältöjen käytöstä. Oikeudenhaltijat tai tekijänoikeusjärjestöt eivät siten aina voi suoraan vaikuttaa oikeudenpidätyksen toteutumiseen jakelurajapinnassa. Onkin olennaista, että oikeudenpidätyksiä koskevia koneluettavuuteen liittyviä vaatimuksia ei tulkita suppeasti, jotta oikeudenhaltijat eivät tosiasiallisesti menetä mahdollisuuksiaan tekijänoikeuksiensa toteutumiseen. On myös olennaista, että suojattuja teoksia yleisölle jakelevat kolmannet tahot velvoitetaan huolehtimaan oikeudenhaltijoiden oikeudenpidätyksen tekemisestä tilanteissa, joissa nämä eivät itse suoraan jakele sisältöä.

Ministeriön on huolehdittava siitä, että nämä oikeudenpidätyksiin liittyvät yllä esitetyt näkökulmat huomioidaan sekä kansallisessa ja EU-tason sääntelyssä, jotta voidaan turvata oikeudenhaltijan asema ja tekijänoikeuksien toteutuminen.

4. Tekoälysisältöjen merkitseminen

Luovat ry pitää olennaisena, että kokonaan tekoälyn avulla tehty sisältö merkitään siten, että tekoälysisältö voidaan erottaa ihmisen tekemästä sisällöstä. Tämä merkintävelvoite tulisi ulottaa tekoälytoimijoiden lisäksi tahoille, jotka tarjoavat sisältöjä kuluttajille, jotta kuluttajat voivat tehdä tietoisia kulutusvalintoja tekoällysisällön ja ihmisen tekemän sisällön välillä. Tähän ministeriön tulee laatia selkeät ohjeet kansallisella tasolla sekä kehittäjille että käyttäjille.

5. Kansallisen kulttuurin ja kielten turvaaminen tekoälyssä

On olennaista, että myös suomalainen kulttuuri, journalismi ja kansallinen kieli- ja tietopohja näkyy tekoäly-ympäristössä. Kysymys on suomalaisen kulttuurin jatkuvuudesta.

Muita huomioita vastuullisen tekoälyn kehittämisestä ja käytöstä

Luovat ry korostaa, että vastuullinen tekoälykehitys ja -käyttö ei voi perustua toisten tuottaman sisällön oikeudettomalle hyödyntämiselle ja katsoo, että opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi laatia vastuulliseen tekoälyyn liittyvät työryhmien työhön pohjautuvat hyvät käytänteet, joilla voidaan edistää kansallisten toimijoiden ja oikeudenhaltijoiden välistä luottamusta sekä edistää innovaatioita vastuulliselle pohjalle.

Lisensointiratkaisuja ja valmiuksia lisensointiin on jo olemassa: muun muassa Kopiosto on julkaissut tekoälyyn liittyviä lisenssiratkaisuja, ja Teosto on saanut valtuudet oikeudenhaltijoiltaan laajempaan oikeuksien hallinnointiin tekoälyyn liittyen. Tasapainoisen lisensointimarkkinan syntyminen edellyttää, että vastuulliset tekoälytoimijat ovat aktiivisia lisenssien hankkimisessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön onkin tuettava tekijänoikeuden säilymistä ja läpinäkyvyyttä suojattujen sisältöjen hyödyntämisessä sekä edistettävä lisenssimarkkinan syntymistä niin kansallisella kuin EU-tasolla. Näin voidaan turvata luovien alojen oikeudet ja tulonmuodostus samalla kun luodaan edellytykset vastuulliselle ja laadukkaisiin aineistoihin perustuvalla kotimaisella tekoälykehitykselle, joka tukee kulttuurista omaleimaisuuttamme ja suomalaisen kulttuurin ja kansallisten kieltemme asemaa tekoälyaikana. Vain tätä kautta voimme turvata kansallisen kulttuurimme ja kieleemme sekä luovan työn edellytykset myös tekoälyn aikakaudella.

Kaira Lauri
Luovan työn tekijät ja yrittäjät - Luovat ry